

Handwritten text at the top of the page, possibly a library or collection stamp, including the name "M. B. Miličević" and other illegible markings.

ЦРТИЦЕ

ЗА РАНИЈУ СЛИКУ СРПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ

ЗАПИСАО

М. Б. Милићевић

(ОШТАМПАНО ИЗ ГОДИШЊИЦЕ XXII)

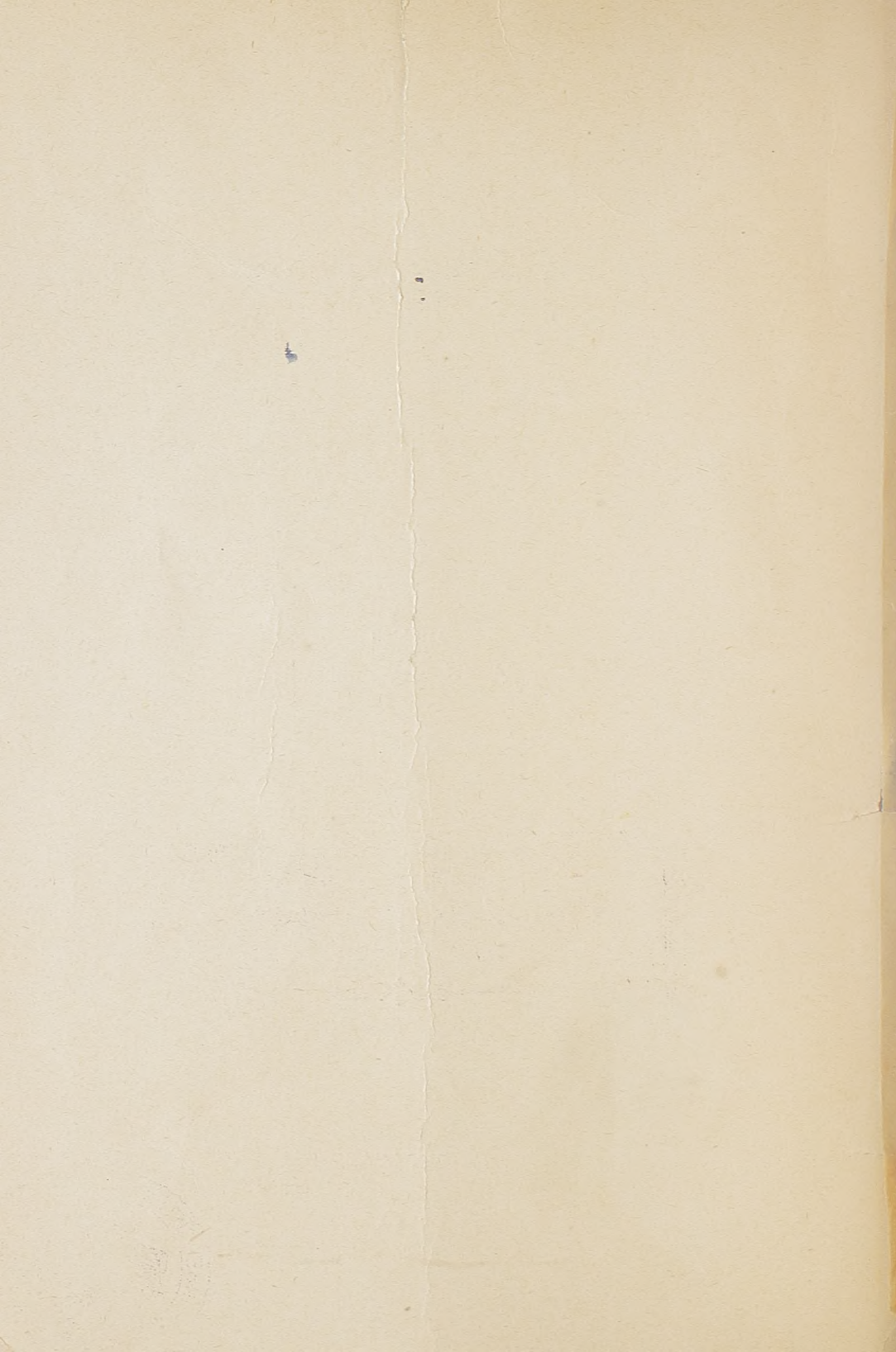

БЕОГРАД

ИШТАМПАНО У ИШТАМПАРИЈИ КРАЛЕВИНЕ СРБИЈЕ

1902

У Б М / 187

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 90189

mg 40339719

ЦРТИЦЕ

ЗА РАНИЈУ СЛИКУ СРПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ

ЗАПИСАО

М. Ђ. Милићевић

(ОШТАМПАНО ИЗ ГОДИШЊИЦЕ XXII)

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОЈИНА П. СИМИЋА
БИВ. ДИРЕКТОРА И Његове ПОК. ДЕЦЕ
ВАСИЛИЈА И БРАНИСЛАВЕ

БЕОГРАД

ПШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1902

У Београду, данашњој престоници Краљевине Србије, у раније време, било је установа за извесне државне послове којих данас нема; има места, где су се збили неки историски догађаји који су сада већ поборављени, а има и тачака које носе имена којима се постање не зна.

У цртицама које су ниже побележене наћи ће се колико толико обавештења о шточем из пређашње историје Београда, или из његове раније топографије.

Истина су ово све тек мрвице, али и те мрвице од некадашњег живота и рада вреди знати и од заборава чувати за оне који за нама долазе да живе и да раде.

15 септембра 1902
у Београду

М. Ђ. Милићевић

ЦРТИЦЕ ЗА РАНИЈУ СЛИКУ СРПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ

I

ИСТОРИЈА

У оном Султајском Уставу, који је дан Србији од 10—12 децембра 1838, на име, у члану 5, Султан овако пише Српскому Кнезу:

*Ти ћеш теби устројити једну особену канцеларију, која ће бити под управљењем твојега местоблуститеља — представника, ком ћеш ти наложити: издавати паспорте, и управљати сношенијама, суштествујућима између Срба и власти иностраних.*¹

Према такој уставној одредби, уређена је законом од 29 маја 1839 *Књажевска канцеларија*. Ово је било нешто слично с великим *везирством* уза Султана.² Старешина те канцеларије, који се службено звао *Књажевски представник и пошечитељ иностраних дела*, био је као посредник између Кнеза и других пошечитеља, а некад и између Кнеза и Земаљскога савета.

Чиновничке плате у тој Кнежеској канцеларији биле су веће од плата у пошечитељствима (министарствима). Тако, докле су канцелисте у свим пошечитељ-

¹ Зборник I, члан 5.

² Зборник I, стр. 29—37.

ствима имале по 180 талира на годину, у Кнежевој канцеларији имале су по 200. То је важило за све чиновничке рангове. Начелници у попечитељствима имали су по 1000, а у Кнежевој канцеларији по 1200 талира на годину.

Поред те веће плате, чиновници у Кнежевој канцеларији и напредовали су брже, јер су онде били на очима онима који унапређења дају.

У оно време стручни министар, кад је хтео унапредити кога свога чиновника, није с указом ишао непосредно владаоцу, него је ишао *представленије*, које је долазило у *Кнежеву канцеларију*, пред представника; ту се заводило у „деловодни протокол *внутрењег одељења*“, и зато добијало ВМ,¹ и тек после тога Представник или место њега Начелник одељења носио је Кнезу то *представљење*. Догађало се је, не са свим ретко, да министар, у свом *представленију*, предложи једно лице, а Кнежев указ који му дође као одговор на то представљење, донесе са свим друго, које је представник ставио место онога које је дотични министар предложио.

Ако је така радња и била непријатна дотичном министру, ипак се не зна, да је који ње ради дао оставку...

Најпосле, у Кнежевој канцеларији и служби је било лакше и милје; у њој су и људи и обичаји били питомији, угоднији, углађенији.

Није, дакле, чудо што су се чиновници веома радовали кад добију место у тој канцеларији.

Фебруара 18, године 1855, ја и Владимир Стојановић, бесмо једним указом постављени за *канцелисте Кнежевске канцеларије*.

¹ С тога „внутрењег“ одељења Кнежеве канцеларије сви укази послали су ВМ, која се у нижем чиновничком свету некад и погрешно тумачила као *владачка* нумера!

Према свему што сам горе рекао о тој Канцеларији, само се казује да сам се и ја необично обрадовао том унапређењу.

Онда је Кнежева канцеларија била смештена у *Малом конаку*, који је био онде где је данас *Нови Краљевски двор*.

Канцеларија та имаше три одељења:

Внутрење, у које су се стицали послови унутрашњи, и бележили се *ВНумером*. Из тога одељења излазили су сви закони, све уредбе, што је издавано по договору са Државним саветом, и сви укази за постављања и унапређивања чиновника.

Инострано, за послове вањске, са властима туђих земаља, и ти сви акти су добијали *ИНумере*; и

Судско, за спорове и криминале, јер је онда Касациона власт била у Кнеза. Ти послови носили су *СНумере*.

У *првом, внутрењем одељењу* беху 1855 ови чиновници:

Начелник — *Тимогије Кнежевић*,
 Секретар — *Јован Филиповић*,
 Столоначелник¹ — *Марко Поповић*,
 Протоколиста — *Дим. Динчуловић*.

У *другом*:

Начелник — *Димитрије Матић*,
 Секретар — *Милосав Протић*,
 Протоколиста — *Љуб. А. Петронијевић*,
 Регистратор — *Мил. Б. Стојићевић*.

¹ Сада се међу именима чиновничких звања већ не чује звање *Столоначелник*, те ласно може бити да моји млађи читаоци и не знају који је ступањ то звање заузимало у чиновничком реду, за то је потребно казати: да је *столоначелник* био старији од *протоколите* а млађи од *секретара*. Управо *столоначелник* је био *млађи секретар*.

А у трећем :

Начелник — *Филип Христић*,
 Секретар — *Светозар Давидовић*,
 Столоначелник — *Јован Николић-Чокејић*,
 Протоколнста — *Љуб. П. Ненадовић*.

За сва одељења :

Архивар — *Павле Трипковић*,
 Експедитор — *Ђорђе Николић*,
 Канцелнста — *Коста Селаковић*,
 „ *Јеврем Грујић*.

Батин за турски језик — *Тахир-Ефендија*,
 Батинов помоћник — *Алекса Пачић*, и
 Драгоман — *Атанасије Јелић*.

Мени је и данас мило сећати се оне своје службе, и оних људи међу којима сам се учио служити. Зато ћу овде, макар с неколико речи, поменути бар оне који су ми, по чем било, остали у памети.

Тако :

Унутрењем одељењу бејаше начелник *Тимотије Кнежеввић*, најстарији после представника чиновник у овој канцеларији, родом из оне стране. То бејаше човек тих и миран, а с чиновницима се врло мало и дружно. За њега се говорило : да се у Србији не мисли женити, нити куће куповати. Зашто? Не знам. Ако је држао да му је служба нестална, угодно је. За њега се доцније чак народна Светоандрејска Скупштина покренула, и одлучила да се, са још тројицом, протера из Србије!

Јован Филиповић, секретар, родом из Срем. Карловаца, врло вредан на послу, и веома способан чиновник. Миловаше научне диспуте и препирке; али је свакад и у свачем био добре воље. Он се огласно и у књижевности српској. Од њега имамо :

Философију права, у Београду, 1839, и друго издање, 1863.

Авалу, забавније за годину 1846 и 1847.

Голуба, превод с француског, 1869.

Цар Јосиф и његов двор, превод с немачког, у 6 књига.

Филиповић је био здравља слаба, а карактера чврста, независна.

Доцније је био и управник просвете (кад се *министарство* просвете звало *управа*), па за тим члан Касационога суда.

За независност своје судиске савести изгубио је службу, и трпео затвор у Карановцу (Краљеву).

Преминуо је у Београду 28 фебруара 1876.

Марко Поповић, столоначелник (као млађи секретар), један од најстаријих ђака наше правне школе, он је, због болести у очима, добио пенсију, отишао је у село Синошевић, у Поцерини, одакле је био родом, и онамо и умро.

Димитрије Динуловић, протоколиста, омален снагом и растом обраћао је на себе пажњу тим што је једини он од свих нижих чиновника носио султански орден.

Кад је Кнез Александар, 1846, ишао у Казанлук на подворење Султану Абдул-Медиду, онда је Динуловић, као експедијтор Кнежеве канцеларије, са службеним печатом, био у његовој пратњи. Онамо Турци запитају: Ко је *мурсајбија* (чувар печата), што је у њих велики чиновник. Наши им покажу Динуловића, те тако њему дође нишан ифтихар!

У иностраном одељењу:

Димитрије Матић бејаше начелник. О њему има доста у мом *Поменику* стр. 332—334.

Милосав Р. Протић, столоначелник. Док се он учио у Москви, оде онамо, због неких пушака, таст кнежев,

Јефрем Ненадовић. Протић му се представи, и старац га толико запази да га је по повратку у Србију најтоплије препоручивао Кнезу. Протић добије 800 талира и буде преведен у Шарвиз, па одовуда дође у Београд, и одмах буде постављен на то звање. Чист у одећу, кичош у држању, спор на раду, неумешан у понашању, он је врло брзо показао сам колико вреди.

Доцније, време га је некако истакло, те је по разним пословима шљан ка Русма.

Љубомир А. Петронијевић, протоколист, син Аврама Петронијевића, бејаше човек млад, школован и даровит. Није се претрзао на послу, али су га сви, са његове доброте, правоте у мишљењу, и уљудности у понашању волели. Доцније је пао у тешку болест. Весела мајка његова, јунак-жена г-ђа Станџа, одведе га чак у Високе Дечане, Светом Краљу на молитву. Онамо је веселик и преминуо.

Милан Ђ. Стојићевић, регистратор, унук Милоша Поцерца. И сада је жив.

У трећем, судском одељењу беху:

Филип Христић, начелник, жив и сада.

Светозар Давидовић, секретар, старији син Димитрија Давидовића. Омален, плав, тих, и благ човек. То беше вредан чиновник и врло разуман старешина. Доцније је кукавац померно памећу; одведен у Беч ради лечења, па је онамо и преминуо.

Јован Николић - Чокејић, стоначелник, рођен у Крагујевцу. И он је један од првих домаћих правника. За независност свога суђења трпео је тамницу у Карановцу. Изишавши на слободу, животарио је у Београду као адвокат. Кнез Михаило му је, нечујно, слао новчану помоћ. Умро је у Београду.

Љубомир П. Ненадовић, познати песник. Овако весео, онако шљив, ведар и духовит, као што је био увек, Не-

надовић је свакад око себе имао гомилу слушалаца, који су се сладили његовом духовитом беседом.

Павле Трипковић, архивар, блиски рођак Кнегињи Персиди,¹ бивао је врло често у „Конаку“. Трипковић се је увек понашао као човек господин. Карактера је био беспрекорно часна. Јер, макар што да се је пред њим рекло, а говорило се је много и општро, никад никога, због тога, није глава заболела. Кад би му већ било тешко слушати оштре критике против двора, он би устао, запалио цигару, и изишао би из собе, у којој су се тако опорн разговори водили.

Јеврем Грујић, најпре канцелиста а после протоколнста судског одељења.

Још као ђак београдског лицеума, Грујић је био стекао извештан глас и међу ђацима и међу старешинама. Другови су га држали за младића паметна, чак мудра, а попечитељи који, не имајући ближега додира с младићима, и с тога их слабо и познавајући, често им дају цене које нису њихове, сматрали су Грујића за претерана слободњака. Зато му је чак и штипендија у Паризу одузета.

Дошавши у Кнежеву канцеларију за чиновника, Грујић је само радио свој службени посао. А кад њега сврши, учио је све дотадашње *Зборнике закона и уредаба*. Узме прву свеску, прочитава је и учи од корице до корица, као што ђак учи своје лекције. Тако је радио докле није све *Зборнике* проучио. Од чиновника мало с ким се и разговарао. И ако је кад што говорио, као да се више шалио.

Катин турског језика *Тахир-Ефендија*, родио се у Београду, и био је крштен онда када су Срби, по осво-

¹ Павлова мајка Јула Трипковићка, рођена је сестра Јеврему Ненадовићу, а овај је отац Кнегињи Персиди.

јењу Београда, силом Турке крштавали. После године 1813 одведен је у Босну, где су га вратили у Ислам. Служио је у босанског везира. После се је вратио у Србију, примљен у српску службу, и у њој је остао до своје већ дубоке старости, па је отишао у Меку, на ђабу, и онамо је, по свагдашњој жељи својој, умро.

Тахир-Ефендија није имао ни жене ни деце, а своју је плату тако брзо трошио да је свакад живео у другом, па чак и у трећем месецу! У Босни је имао 250 гроша, а овде 1800 на месец, и опет вељаше да му је онамо било оно доста, а овде, с овалшком сумом, никад није могао краја с крајем саставити.

— Зашто то, Ефендија?

— Цаном, ова је пара проклета, а она је благословена п халаал!

— По чем је ова проклета, а она благословена?

— Ево по чем: ова пара пролази кроз многе руке, и гаде је многе очи — и сите и гладне — док дође мени. Њу броји сељак кмету; броји кмет капетану; броји капетан начелнику; броји начелник г-ну Данићу (онда благајнику у министарству финансије); броји г. Данић г-ну Марку (који је у нас држао касу); броји г. Марко мени! Безбели толике руке кад је прихвате, толике очи кад је виде — ту хапра нема!

— А у Босни, Ефендија?

— У Босни је са свим друго. Онамо је, истина, било мање, али је све с халаалом! Никад мени нико није изнео да видим колико ми даје, него ми, негледушке, спусти под снаду, па ја то доцније нађем; и штогод нађем, знам да ми је дато с халаалом!...

Тахир-Ефендији није било мило да му човек који долази к њему по каквом послу, одмах чим уђе, почне говорити о послу ради кога је дошао, — треба, вељаше он: — најпре сести па се, онако седећи, јавити и рећи:

— Сабанхаирала, Ефендија! Како је ђеф (како си расположен), и још нешто весело испричати, макар и измислити, ако нема ништа истинско, па тек онда, малко типним гласом, поменути оно рад чега је човек дошао.

Другојачије рађење Ефендија је називао: *ведесузлук* (непристојност)!

Ефендија је држао свога коња, те је у канцеларију дохацивао на коњу.

О Божићу, Васкрсу, и о славама, Ефендија би припасао сабљу, узјахао свога коња, и тако би походно веће чиновнике и своје познанике. А кад год би јахао, ишао би лагано, и тада би га слуга пратио, држећи руку коњу на сапима! Ефендија је то звао: *салтанат* (господство), и ако му је слуга био дроњав, као да је спао с вешала, а коњ чунав, као да је доведен од оне кљусади што зими гладна чепају око котарева да би где нашла огризина да поједу.

Тахир је становао испод данашње велике пијаце у једној старој, трошној турској кућерини. Та је кућа имала две поле, па је у једној боравио он, а у другој слуга му и коњ. То све Ефендија је звао: *наша делетхана* (место благовања)!

Једном склони он свога помоћника Алексу Пачића те се крену на коњима у Топчидер. Ефендија је наредио те је по један момак ишао за сваким од њих двојице, држећи руку коњу на сапима.

Алекси није био по вољи тај салтанат. Зато рекне:

— Ефендија! Нека ови момци иду напред, па нека нас сачекају код топчидерске чесме. Што иду овако за нама? Овде има и веће госпoде па нико овако не ради!

— А зар ти у циганској черги тражиш раф? срдито упита Турчин!

Алекса оћути, задржавши себи ту прилику да нам све после у сласт исприча, те да се слатко насмејемо турској охолости.

Сед као овца, Тахир-Ефендија је вравио и косу и браду.

— Ово морам да чиним за пријатеље, правдаше се Ефендија: — ко има милост да погледа у мене, нека му очи не сретају мој наказни сурет (лице), него нека види да личим на инсана (човека)! Тек су опет људи веровали да је он желео тиме показати се млађи.

Кад је дошао ферман о уступању српских градова Кнезу Михаилу, Алекса Пачић, прочитавајући садржину фермана, и као да не увреди турску осетљивост, рекне Тахир-Ефендији овако:

— Па Ефендија, Султан није Кнезу Михаилу уступно градове, него му их је само предао да их чува?

— *Баи, баи*, одговори одмах осетљиви Турчин: — *дао му тулум сира да чува, а везао га цревом!!...*

За време бомбардања Београда, Тахир-Ефендија утече из своје девлет-хане у министарство спољних послова где је, после, и дањивао и ноћивао, чак до дубоке јесени, а јело му је доношено из дворске кујне по наредби Кнеза Михаила.

Тахир је био човек побожан. Није трпео да се бесчасте верске ствари ма из чије вере. Једном је у проходу нашао куверту од писма, и на њој печат са српским грбом. Тада се страшно наљутно, и све је момке испосвао, а печат је својом руком бацно у ватру да изгори.

Алекса Пачић, ћатипов помоћник, родио се у Београду. Он је један од оних младића, које је српска влада била послала у Цариград, да науче турски језик. И једини он је научно турски тако, да се је могао мерити с најбољим знацима тога језика. Уз то је Пачић знао и турски бошњачки језик онако како су га наша потурчена браћа пзмењала.

Поред језика турског, Алекса је знао и грчки и француски.

Умео је врло вешто имитовати друге како говоре.

Кад се с Пачићем разговарате, а гледате му у лице, он, нехотице, чини све оне покрете, које својим рукама чините ви. То му је била недољива потреба, којој се није могао одупрети!

Отишавши одавде у Скопље, као први српски консул у оном месту, Пачић се онамо разболн, па се врати у Београд, где, после дуже болести, умре.

Пачић је однео у гроб не само необично знање турскога језика, турских обичаја, и целокупног мухамедовачког живота, него и знање многих сцена и разговора од велике историјске важности, у којима је он био или тумач, или и посленик.

У кнежеву канцеларију доцније је дошао за протоколнсту иностраног одсљења *Јевта Аврамовић*, који је, дотле био професор у трговачкој школи, и у гимназији, у Београду.

Јевта Аврамовић родио се је 1. маја 1823 године, у Панчеву, где је и прво школовање добио. У Србију је прешао 15 августа 1841, и најпре је био учитељ у Лозници. После тога је постао трговачки писар, па секретар у солској камарашкији.

Из камарашкије отишао је за професора најпре трговачке школе, па онда гимназије.

Као самоук, Аврамовић је, без учитеља, научио немачки, грчки, јелински, и чак француски језик, а разумевао је и талијански.

Године 1845, 1846, 1847 радио је за књижевни лист *Подунавку*, који је излазио у Београду.

Поред тога, Аврамовић је написао:

1. *Граматику новогрчког језика за трговачку школу*, у Београду, 1855.

2. *Граматику јелинског језика за гимназије*, у Београду, 1856.

3. *Чатанку новогричког језика за трговачку школу*, у Београду, 1856.

4. *Христоматију јелинског језика за гимназије*, у Београду, 1857.

За ове четири књиге добио је од министарства просвете 100 дуката награде.

Најпосле, превео је с јелинског језика *Ксенофонову Икономију*, која је штампана у Београду.

Као морална награда за ове књижевне послове може се узети то што је Аврамовића ондашње Друштво српске словености, у главној седници 13. јануара 1857 године, изабрало за својега *редовнога члана*.

Године 1859, фебруара 7. Аврамовић је постао стенографичар у иностраном одељењу Кнежевске канцеларије...

Кнез Михаило, науман оборити дотадашњи „Султански Устав“ (од 12. декем. 1838), издаде, 10. марта 1862, *Устројеније Централне Државне Управе у Србији*¹, којим законом, створивши седам министарстава у Србији, уништи ону чувену Кнежевску канцеларију. То је био први закон међу онима које је Кнез-Патриота спремао за тихо, поступно ослобођење унутрашње државне управе у Србији.

Године 1863, према том новом закону, Аврамовић би постављен за секретара министарства спољних послова.

Године 1867 премештен је у контролу за рачуноиспитача.

Из контроле Аврамовић је 23. авг. 1872 дошао у министарство спољних послова, као секретар I класе.

А 31. октобра 1877 постао је начелник одељења у том министарству.

¹ Зборник XV. страна 90.

С тога звања отишао је у пензију, и преминуо је после кратке болести 14. јуна 1889 у Београду.

Аврамовић је био човек омалена раста, црвожуте масти, округле главе, кратких образа, и малих брчића.

У ходу је био спор, и у свим покретима некако крут, а у говору тих, промерен. Он је све своје послове радио по неком промишљеном плану. Тако, идући од куће на дужност, или враћајући се из канцеларије кући, Аврамовић је био избројио и знао колико корака ваља да учини, те да ту даљину пређе; и тај број није никад хтео ни увећавати, нити га смањивати, макар га каква журба или доколица, на том путу пратила. Исто је тако знао и колико му минута времена треба за одлазак и за повратак.

Имао је одређене часове за пушење. И кад би му се припушило пре утврђена рока, он би другове запиткивао: колико је сата? бојећи се да његов сат не буде стао, а пре рока није ни пошто хтео запалити цигаре!

И кад би запалио цигару, оставио би сваки посао. Онда би се само одмарао.

— Кад радим, ја вршим своју дужност, и зарађујем себи хлеб, вељаше он: — а кад пушим, хоћу да се одмарам, да господујем. То двоје, докле се год може, не треба мешати једно с другим!

Пошто је био научио неколико језика, био је утврдио ред, те је једнога дана читао немачки, другогач грчки, а трећегач француски.

Докле што једнога дана прочита, онде ситно забележи, да сутра, или преко сутра, настави даље. По тим белешкама, на свакој његовој књизи, могли су се разазнати дани његовога напредовања у читању, и његови одморци.

Аврамовић је и дневник водио; сваки дан је записивао: шта је имао за ручак; пошто је што купио, колико га је све стало, и друго — што би му пало на памет при записивању. Записе те чинио је једнога дана српски, другогача грчки, трећегача немачки, а четвртога француски.

Ништа не знам куд су се дели ти његови дневници?

Миловао је и ценио литерарне лепоте у свакој књижевности, коју је познавао, али је ипак држао да нема лепота нада лепоте старих грчких списа.

Српске народне песме високо је ценио, и хтео је признати да у њима има лепота које се могу поредити с најлепшим местима у Илијади и Одисеји.

И ако је био редовно ћутљив, а и кад би говорно, мерио је сваку реч, опет је хвалио српске поскочлице, нарочито оне које су се склопом речји и сочношћу садржине одабравале. И њих је знао велики број.

Једном је, с неколиким мојим пријатељима, био у мене на вечери. Ту се је толико развеселио да се чак и у коло ухватио. Играјући као какав Мачванин, он је припевао:

*„Ој, ала ми је врућина и зима,
Што ми дика игра до крвника!“*

Другови, чујући, и себи не верујући, да то пева онај мирни и ћутљиви Јевта, пренуше у смеј, и покидаше коло.

Није прошло много времена по Јевтину доласку у Кнежеву канцеларију, а ја и он смо се познали и спријатељили. Зато смо, после, кад год бисмо доспели од службених послова, разговарали се највише о књижевним питањима, докле су наши другови, остали чиновници, пушили у Ефендиној соби, и бистрили ондашњу дневну политику.

Како је Јевта све радно по типару, тако се некад догађало, да му се на протокол стече послова више него

што може до по дне да уведе. У таким случајима, ја сам му, добре би он пушно и одмарао се, помагао, колико сам боље могао. Али му, при најбољој вољи својој, нисам могао у протокол увести француских нота, којих је неке поште било више, јер се онда сва преписка између власти српских и влашких водила на француском језику, а ја француски онда још нисам знао!

Подстакнут тим мојим незнањем, мени ће Јевта једнога дана рећи:

— Грешиш, што не научиш француски!

— А како бих могао? упитах ја.

— Врло ласно, одговори Јевта кроз неки осмејак који човека храбри: — Узми француску граматiku, и из ње научи на памет мењање именица и глагола, све друго ће ићи уз то. А сваки дан научи из речника по 10 речи на памет. То све није тешко, а за месец дана то је 300 речи; за годину ћеш знати 3600. Е, с толиком масом речи можеш разумети сваку књигу, а то ли сваку ту ноту!

Ја сам све то слушао, и у памети се ломио.

Он продужаваше:

— Сваки дан пробави по један сат с француском књигом. Више од сата немој за прво време: досадиће ти се; али немој никад ни мање од сата! То упамти добро!

— Слушам! одговорих ја.

— Биће дана у том твом раду, говораше Јевта даље: — када ћеш се ти, не видећи никаква велика напретка, наљутити, треснути књигу о патос, и опсовати мене што сам те на тај рад наговорио. Ако ће — бади је! Опсуј! Устани, проходај по соби и, повративши се од љутине, сагни се, узми књигу, и опет издржи сат с њом у друштву! Радећи тако, ако за годину не можеш читати сваку француску књигу, реци ми да нисам који сам!

То је било једнога дана.

Другога дана, Јевта мени донесе своју *Француску граматику од Стојана Јовановића - Пукића*, у којој су француске речи писане српским словима, да би се учењик - самоучк колико толико упутно како се која реч изговара.

Ја сам и пре, без ичије помоћи, почињао учити француски, али Јевтине методе нисам знао. Сада пак науман тврдо послушати пријатеља, ја примих књигу, а њега топло замолах да ником ништа не казује за моју намеру: бојао сам се не успети, па би ми се другови, може бити, насмејали, а од тога сам се свакад плашно као од живе ватре.

И до тога разговора с Јевтом, ја сам устајао рано: лети у 4, а зими у 5 сата из јутра. Тада изберем први јутрењи сат за учење француског језика — једно што сам у то време редовно најодморнији и најведрији, а друго — што ме у то доба нико не може узнемирити нити прекинути...

И тако, мотрећи на сат, који је према мени висно о зиду, ја сам се сваки дан по један сат бавио граматику и речником. И морам признати, да је Јевта погледно: долазило је сата када сам бацао књигу за врата и, тек пошто би се сетно његовога пророковања, и онога што би се говорило о мени кад би се рашчудо да сам нешто био почео па не свршио — ја сам се савињао, узимао књигу, и наново продужавао мучни али веома плодни труд с њом.

После шест до седам месеца такога непрекиднога рада, ја сам, на своју неописану радост, читао *Тјерову Историју Француске Револуције*, помажући се овде онде *Roitevin*-овим речником, који сам још у почетку овога рада набавио.

Тај напредак, и ако је мамен, чинио се мени толико невероватан да се нисам усуђивао казати га Јевти. Него

једном, у канцеларији, прегледајући што му је дошло на протокол, нађох и једну француску ноту, прочитах је, и казах му њену садржину у кратко, да је може одмах увести у протокол.

Јевта узе од мене ноту. прочита је сам, па ме погледа са неописано радосним осмејком на лицу. Устаде с места и оде у Ефендину собу, где се беху скупили чиновници, те су пушпили и разговарали се. Њима свима он рече: — Господо! Чујте и знајте! Наш Милићевић научно француски!...

Сви се тому и зачудише а и обрадоваше.

Од тог доба, ја сам се и даље сваки дан бавио француском књигом кад сат, а кад и дуже, тек никад мање од сата.

Познао сам се с Монтескијем, Монтењем, Волтером, Русоом, Токвиллом, Тјером, Виктором Игом, Ескиросом; и с другим француским класичким писцима, који су ми отворили са свим нови дотле незнани мисаони свет.

Јевтину француску граматику која се од претуграња из руке у руку била сва расула, укоричио сам у лепе корице, и вратио му је с великом захвалношћу.

Помињући овако чиновнике Кнежеве канцеларије с којима сам неколико година служио и лепо живео, ја сам се подуже задржао на имену Јевте Аврамовића. Читаоци су се досетили рашта сам то чинио. Јевта је мене, својим пријатељским саветима и сокољењем, врло много задужио. Зато сада и осећам пријатну дужност да му од свега срца речем: Честитому и смерному имену његову нека је велика хвала и светао помен!

Најпоследње, ја ћу овде порећати још неколике белешчице о ономе што се виђало и што се догађало у тој

Кнежевској канцеларији, колико за обележје онога времена и оних људи. Није Бог зна шта, али не уди и то да се зна.

Клозер Мата

У оно време живео је у Београду неки стаклар Мата, кога сте могли често срести на улци: обично иде брзо, често нешто говори са собом, осмејкују се, и маше руком, као да нешто хоће неком да докаже. Увек је уза се имао онај сандучић са стаклима за прозоре и халатом који треба за умештање стакала.

Мата је већ био прешао половину свога века, а знао је и нешто из српске историје, и, чини ми се, састављао је неко *Родославно дрво лозе Неманићке!*

Мата је имао брата Тодора, који је у младости отумарао некуд у свет. Кад се рашчудо да у Абисинији има некакав *Цар Тодор*, Мата однекуд замисли, да је то баш његов брат Тодор. Зато је често долазио у Кнежеву канцеларију, и молио највише Љубу Ненадовића, да би га како год известно о том цару Абисинском.

Мату Ненадовић наговори те напише писмо том цару Тодору, а сам Љуба узме на се да то писмо божем преко Цариграда упути адресанту!

Из тога писма, које је Мата отворено предао Љуби, сећам се само ових реченица:

„Љубезни брате и Царе Тодоре! Тако је писао Мата: — Ако си брат мој јави се, и ако ниси брат мој јави се! И пошљи ми портре твоје и царице жене твоје, да се уверимо и да се хваљмо! Писмо ми упути на Цариград у Турску, на Париз у Француску, на Лондон у Енглеску! Твој брат *Јаковљевић Мата клозер из Баната*“...

Све ми се чини да је ово писмо доцније Љуба штампано у својој „Шумадинци.“

С овим Матом је често бивало више шаљивих разговора и смеја у канцеларији.

Гавра Перечар

Бејаше онда један омален старчић, перечар, по имену *Гавра*. Стар, сиромах, он зарађиваше свој хлеб продајући ђевреке и переце по улицама. Зими, уз посте, он дође у Кнежеву канцеларију, уђе у момачку собу, и онде седи и греје се, очекујући да ко потражи переца. И неки би чиновник узео по коју перецу, али Љуба Петронијевић, чим види чича Гавру, одмах купи од њега целу ону мотку переца, и нареди да се раздаду писарима и момцима. Сви су му захваљивали а највише чича Гавра. Кад Љуба то уради, онда вели, да је те ноћи снιο оца, или другога ког много покојника, па то дели њима за душу!

Некад би Љуба донео сваком писару по перо и држаљницу — опет некому за душу! Тако је подашан био увек тај човек.

Арачлилук

Пошто је законом био укинут арачлилук, и пошто су Цигани у целој Србији били стављени под редовне власти и судове, једнога дана, после по дне, када у Кнежевој канцеларији бејаше министарска седница, у авлији те канцеларије онамо према капији која води у авлију коначку бејаше 5—6 Цигана поређаних у полукруг, гологлавих и мало погнутих онамо ка Конаку. Један од њих држаше подужи штап, на врху расцепљен, и у том процепу некаку хартију! Стојећи онде, они гледаху онамо ка вратима коначким, и очевидно надаху се да ће их одонуда ко видети и позвати.

Овамо пак из министарске седнице у ходник изиђе Илија Гарашанин, министар ун. послова. Видећи оне Ци-

гане, призна их, узе ону хартију из процепа и прочита, па онда оштро рече: — Кући одмах! У јутру ни једнога да не нађе полиција у Београду! Кога год нађе — ухапсиће га! Знам ја чије је то масло!...

Цигани одмах стругнуше.

То су били пређашњи цигански кметови, који су сада, по нечијем наговору, тражили да се врати *Арач-милук*, те да и Арачлија и цигански кметови добију начина да могу лепше живети.

ЦРТИЦЕ ЗА РАВИЈУ СЛИКУ СРПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ

II ТОПОГРАФИЈА

Абаџијска чаршија. Онде где је данас *Абаџијска чаршија* била је тридесетих година ливада Кнеза Милоша, а мајстори *абаџије* имали су дућане у београдској вароши, међу турским дућанима и кућама. Кнез Милош раздели своју ливаду на плацеве, дигне абаџије из вароши, и насели их на оне своје плацеве, да је сељацима лакше долазити к њима на дућане, а и мајстори да стеку своје куће, и да не плаћају до века кирију Турцима. Данас у *Абаџијској чаршији* нема никаквих дућана, него су саме куће, али је улици остало име *Абаџијска чаршија*.

Алијина башта. Малко на север идући од бивше *Видинкашије*, онамо ка парном купатилу, била је башта с виновом лозом и другим воћем некога Турчина *Алије*. Ту је било грожђа необично крупног и слатког. У средини баште био је један мали кућерак, колико да се човек од зла времена склони. Алија је ту лети и ноћивао и дањивао. Кад грожђе доспе, Алија је имао муштерије доста. Ко му дође да једе грожђа, плати на вратима грош, па једе без мере колико год може. А који хоће да понесе, тому Алија *измери* и наплати грош од оке.

После бомбардања (1862) Алије је нестало, а башта је разваљена, и лоза покопана и разнесена.

Барјакџамија. Од многих џамија, које је имао некадањи Београд, данас стоји само *Барјакџамија*, која је ниже Зерека ка Дорћолу идући и онамо ближе Граду. У њој данас учи хоџа, који прима плату од српске државе. То је богомоља за све муслимане који у Београду живе, али кроз Београд као путници пролазе. Некада, за турске власти, на мунару се од те џамије остављао *барјак*, те је од тога и добила име *Барјакџамија*. По овој џамији често се означава и њезина ближа околина.

Баталџамија. На северозападном крају онога новог парка који је засађен на пређашњој *Баталџамијској пијаци*, на исток од дворске баште, била је једна стара џамија, озидана тесаним каменом. Она је одавно била напуштена, мунара јој се пребила, врата сва била су остављена и испроваљивана. У њој је често пландовала стока. Зато се и звала *Баталџамија*. Како се Београд широко, то је и та Баталџамија, после бомбардања, оборена, те се очистило лице оној згради где је данас гимназија; али се то место и околина његова и сад зове *Баталџамија*.

Покојни Кнез Мухамед устављао се је на овој џамији, и говорио је да би је требало оправити, па у њу сместити *Државну архиву*, али га претече смрт.

Битпазар. Турци тако зову пазар где се продаје *старез сваке врсте*. У Београду до бомбардања (1862), *Битпазар* је био на Дорћолу, од раскршћа онамо ка Граду. После бомбардања битпазарски дућани били су се расули по вароши; али је њих доцније, 1887, власт скупила и сместила у фишерџијску улицу (данас Краља

Александра). Чује се да ће њих и одатле кренути даље. Има наредба да ови трговци никакву стареж не смеју унети у своје дућане и изложити продаји докле је најпре не дезинфикују у заводу за тај посао. И то им се ради по утврђеној малој такси.

Булбулдере зове се онај поток који тече озго од Лаудонова шанца доле ка Дунаву, пролазећи источно од Тркалишта. Преко долине тога потока преведен је насип на *Ново гробље*. *Булбул је славуј*, а *дере* је *долина* или поток. Дакле било би: *Славујев до*, *Славујев поток* или *Славујевац*.

За аустрijске окупације 1718—1739 *Булбулдере* је било Београђанима то што је данас *Тошчидер*. Један старији Београђанин каже да је ту било „с мора смокава и од Мостара грожђа!“

Булина воденица. На мокролушком потоку, испод данашње Вајфертове пиваре, баш према монополу, била је воденица, која је сада батаљена, а звала се најпре *Булина воденица*, после: *Писар-Лазина воденица*. Од оца *Писар-Лазе*, она је остала сину му *Срети Л. Поповићу*. Сад је већ у четвртим рукама како је Срета умро, и воденица давно не меље, батаљена је. Ту на плацу око те воденице диже Гођевац *радионицу* за гвожђе, и удружени хлебари *заједнички млин* (1902).

Варошкапија. Она врата на шанцу који је опасивао стару београдску варош, која су била онде, где је сада Валожићева књижара, јужно од Велике цркве, звала су се *Варошкапија*. До бомбардовања 1862 ту су стајали турски низами. Капија је била од каменог зида и од дебелих греда. Над њом је била стражара. Врата на тој капији нису се у последње време готово никад

ни затварала. Године 1862 низами су одатле побегли у Град, а капија је срушена. Сад баш ту се земља откопава, а инџинир М. Савчић гради онде близу красну кућу од три боја.

Велика пивара. Биће године 1840, начинила је Кнегиња Љубица на углу улице босанске и оне од три кључа (наравно садашње, а пре је то било чисто поље) дугачку зграду за *Пивару*. Први закупац те пиваре био је неки *Риста Паришовић рудничан*. Он је одатле године 1842 Вучићевој војсци (својим земљацима) слао пиво. Данас ту више не ради пивара, него има гостионица и башта. У тој пивари има повећа сала у којој је држала своје седнице знаменита *Скупштина светоандрејска* (1858 и 1859) која је прогласила повратак *Обреновића* у Србију. Сад је ту *официрска задруга*.

Венеција. Тако се зове она равница дуж десног брега савског од ушћа топчидерске реке доле до Београда. У ту равн прелази преко Саве железница, ту је главна железничка станица, ту је житни трг, монопол дувана, и мало по мало отима се, насипањем, од воде и остала равн.

Та се *Венеција* некад називала и *Циганска бара*.

Видинкапија. Ова је капија била данашњој душановој улици излаз из вароши у предграђе. Данас је тешко казати где је местимце била, тек је то онде близу оне творнице, где се твори електрика. И та је капија била озидана тесаним каменом, и утврђена дебелим дирецима; над њом је била стражара, где су се дели низами, који су стражарили на капији. Та је капија 1862 отета силом од низама. У том боју одликовао се је члан палилушког кварта Моја Богдановић.

Врачар западни зове се онај део београдске вароши од *крагујевачкога друма* до *Луде куће* (Докторове куле). На овом су Врачару: *Велика касарна*, *Војна академија*, *Нова касарна*, *Етнографски музеј*, *Болница Краљице Драге*, *Кућа за глувонеме* и *Оисерваторија*.

Врачар источни зове се онај део данашњег Београда, који се од Двора пружа на више ка селу Мокром лугу, а шири се између *крагујевачкога друма* и *палилулске цркве*. На том је Врачару Велика војна болница, посланства: немачко и аустро-угарско, католичка црква, Енглезовад, и црква Свети Сава.

Господарска механа. На трамвајској прузи из Београда у Топчидер, близу ушћа топчидерске реке у Саву, на левој страни пута, има једна старинска кућа, која се зове *Господарска механа*. Тридесетих и четрдесетих година ту је била *скела* за превоз свиња преко Саве¹. Ту је била и царинарница. Господар Јован наредно је те је та царинарница и ова механа за марвене трговце кулуком начињена. Царинарница је одатле дигнута, а остала је механа, која се и данас зове *Господарска* а имаће је државно.

Према тој механи, на савској обали, још стоји магацин где се некад стоварала со. Испод тога магацина пристао је 25 јан. 1859 пароброд, који је довезао кнезове *Милоша* и *Михаила*. Одатле су они на колима кроз густе масе света, улицама Милошевом и Абадијском, отишли у Велику цркву, а оданде кроза Стамболкапију Теразијама у Двор.

Господска улица. Данашња *Бранкова улица*, она од *Зеленог венци* до *Златног коња*, пре се звала *Господска*

¹ За турске цуне власти *скела* за превоз свиња прено Саве била је на Остружници, даље од Турака.

улица. Ту су биле с горње стране куће: Хербезова, Тенкина, Марковићева, Станишићева и Симићева, а с доње стране Берманова, Стејићева, Мариновићева, Шилићева, и Бранковићева. Ту је улицу највише прозвао *Господском* Милош Поповић, уредник *Српских Новина*, кад је, педесетих година, у њој, у кући Ст. Марковића, био отворио *књижару*, која је доцније прешла на Велимира Валозића, а данас припада сину Велимирову Милошу. То је била прва књижара у Србији.

Док су Турци били у Београду, из двора се у Велику цркву ишло свакад *Господском улицом* на Варошкапију, а на Стамболкапију врло ретко.

Гробље ново. Још године 1853 изишла је једна одлука државне власти да се дигне гробље са Ташмајдана јер су га већ опколеле куће. Та је одлука дуго остала мртво слово. Тек године 1882, после санитарског закона, Београд је изабрао за Гробље место на десној страни долине *Булбулдера*, земљу откупно, нивелисао, насуо, оградно зидом, начинио насип од Тркалница до тога места, и подигао вијадук преко Булбулдера. За све то потрошено је 166.669.58 динара.

У тој оградни је место за сарањивање православних, католика, протестаната, Турака, и Јевреја ескинаског обреда. Јевреји пак сефердинског обреда имају своје оделито гробље мало ниже овога српскога.

Сарањивање у Новом гробљу почело се 17 августа 1886, и први је онде упокан *Драгутин*, син Вељба Димовића баштована.

Гробље има свој фонд, који је 1902 износио 229.345.66 динара.

У средини гробља лепа је нова црква, посвећена Св. Николи. То је задужбина данас покојне Драге, супруге поч. Станојла Петровића саветника.

Гробље старо. Колико се сада зна, Београђани су своје мртве сахрањивали од некадашње Варошкације на овамо ка Зеленом венцу, и доле ка Тоскиној чесми. Одатле је гробље измештено на Ташмајдан око године 1828. На Ташмајдану је гробље остало до године 1886, а од те године београдски се мртви сахрањују у *Новом гробљу* преко булбуддерског потока. На оном гробљу на Ташмајдану начињена је 1835 црква и посвећена св. јеванђелисту Марку. По тој цркви, гробље се то каже и *Гробље код Маркове цркве*, а некад се рече и *Палилулско гробље*, јер је главна нурџа овој цркви *Палилула*.

Брег *Ташмајдан*, који је над овом црквом, највише личи да је она *Чушина хумка* где је спаљен Св. Сава.

Два Бела Голуба. Двокатна кућа, од дрвене грађе пок. Јове Кујунџића, била је на оном данас празном плацу, који лицем гледа право ка Коларцу и Стамболкапији, а ребрима је окренут хилендарској улици и улици *Два голуба*.

На тој кући Јова је имао цимер: *Маказе и два бела голуба*. Он је, у шали, говорио: да је то једно *голуб* а друго је *голубица*. А маказе су знак његова *терзиског заната*. Сад те куће нема. А целом крају оном остало је име *Два бела голуба*.

Дедија или Дедина. Оно брдо које се, међу падином Моегог луга и долином Топчидерске реке, најлак спушта ка Сави, зове се *Дедија* или *Дедина*. Било је и једно мање брдашце које се звало *Мала Дедија*, па је то брдашце раскопано кад се градно пут у Топчидер. Тако се име *Мала Дедија* изгубило, а остало само име *Дедија* или *Дедина*. То је оно брдо где су данас виногради и летњиковци: Ђоке Симића, Н. З. Поповића, Браће Ђор-

ђевића, Рајовића, Ђурића, Павловића и других Београђана. У новије време ретко се и чује име *Дедија* или *Дедина*, него се обично назива *Тошчидерско брдо*.

Делијска чесма. Онде где је сада трокатна кућа Николе Спасића (пре Панђелова) за Турака је био *делиски конак*, где је седео *војвода* (турски старешина) који је судио Турцима ерлијама за мање ствари. Пред тим конаком била је чесма, која се звала *делијска чесма*, јер су у оном конаку боравиле и *делије* (турски војници). Сада је чесма измештена преко пута уз плац академски, а од ње се и оно место околу зове *Делијска чесма*. Сам точак не знам докле ће остати, јер је само за време допуштено да се онде намести.

Докторова кула. Главна зграда данашње *куће за сумануте* била је имаће *Доктора Куниберта*, који је као лекар служио Кнеза Милоша скоро две десетине година. Он је на чистом пољу врачарском, на десном брегу мокролушког потока, далеко од ондашње вароши београдске, начинио кућу, коју су Београђани прозвали *Докторова кула*, које јој је име остало и до данас.

Ту је он био насадио цвећа и плодна воћа, а кад су га Београђани питали што је отишао тако далеко од вароши, он је одговарао: „Виће ово некад средина Београда!“

Дорћол. Управо: *дорт-јол четири пута, раскрише*. Тако су Турци звали оно раскрише, где се крсте *Дубровачка улица*, и *улица Душанова*. Од тога се онај цео крај вароши прозвао *Дорћол*.

Ђеризи. Има два стара ђериза или водовода којима је вода долазила у Београд.

Први прима воду у врх Булбулдера. Он је озидан и затворен. Његова је вода прсје ишла преко Палилуде, кроз митрополитову башту, преко свадарске улице на Чукурчесму и на Сакачесму онамо ка Граду. Сада се вода из тога водовода стаче у резервоар на Тркадишту, па се оданде разводи у све јавне чесме на дунавској страни Београда.

Други ђериз прима воду у М. Мокром лугу, где су тако зване *римске чесме*.¹ Овај није затворен него се и Мокролужани слажу њиме. Вода из њега спроводи се у резервоар код Дома за напуштену децу, а оданде се разводи у јавне чесме на Савској страни.

Овај је ђериз пређе ишао преко Симићева мајура, поред војне болнице, поред Двора, па Теразијама, на Руског цара (гостионицу), па на Делиску чесму, и на Грчку краљицу (гостионицу) у Град.

Код споменика Кнеза Михаила намештена је 1891 године спона старог водовода са новим с Белих вода. Али се воде из старог водовода у нови пуштају само у великој несташици, и на врло кратко време.

Сва вода по београдским кућама долази са *Белих вода!*

Енглезовац. Овај део нове београдске вароши од Славије до цркве Св. Саве, и од крагујевачкога друма до онога широкога поља на истоку, зове се *Енглезовац* по Енглезу *Макензији*, који је то место купио од Ђоке Симића, и населио га. А неки то зову и *Савинац*, по црквици, која је дигнута у славу Св. Сави. Пре пак док је то имање припадало старом газди, звало се је *Симићев мајур*.

¹ Кажу да је овој водн глава у брду *Липовици*, више села *Мокрог луга*.

Зданије код Јелена. У почетку пете десетине прошлога века подигао је Кнез Михаило Обреновић велику трокатну кућу на покој близу Саборне београдске цркве. Та је кућа на свом јужноисточном рођу имала од бронзе *Јелена*, као свој белег. Зато се најпре и звала *Зданије код јелена*. После једнога пожара у тој кући, Јелен је скинут, и она се даље звала *Зданије*. Доцније је Кнез Александар Карађорђевић начинио *здање на пијаци* (оно што је данас општински суд). Тада се она Кнез-Михаилова кућа прозвала *Старо Здање*. Још доцније, та се кућа прозове *Гранд хотел*. У тој кући пре пожара била је велика сала за позоришне представе. А у њој су се и они пријатељи Илирства четрдесетих година састајали и своје идеје ширили. Место тога састајања звало се *Илирска касина*. И та је касина изазвала Београђане, који ни мало нису симпатисали *Илирству*, да оснују *Читаоницу*, која се у свом почетку звала *Читалиште*, које је отворено у општинској згради, баш преко пута од тога „Зданија“, 24 фебруара 1846. Гледај *Читаоница*.

Зелени венац. На оној београдској пијаци у коју улазе улице: једна с Теразија, друга од Старог телеграфа, трећа од Варошкалије, четврта од Саве а пета из Абаџијске чаршије, има једна старинска, гломазна двокатна кућа, у којој је некад била мања гостиница са знаком *Зелени венац*. Од тога се цео онај крај прозвао *Зелени венац*.

И пијаца *Зелени венац* ту је испред те старе куће.

Зерек. Оно место *Дубровачке улице*, где њу пресеца улица, која од Велике пијаце и полиције води онамо ка Граду, зове се *Зерек*. Са Зерека се улица Дубровачка доста стрмо спушта ка Дорђолу и иде даље ка Дунаву. *Зерек* кажу да значи *поглед, видик*, а оданде и

јесте леп и широк видик доле низ Дунав, на Банат а и на брда Миријевско и Вишњичко.

Јалија. Јалија се зове она равна десна обала Дунава од Града низ воду до испод вароши Београда. Тако се зове и засељен део те равни, управо доњи део *Доркола*, онај што је ближи к Дунаву.

На *Јалији* је јеврејска мала. И јеврејска основна школа у тој мали зове се и пише: *Школа на Јалији*.

Јевремовац. Данас Ботаничка башта, која припада Великој школи. То је, до године 1889, било имаће Краља Милана, које му је остало од оца, а звало се *Јевремова башта*, по ранијем газди, Господару Јеврему, деди Краљевом. Поклонивши ту башту Великој школи, Краљ Милан је углавио: да се прозове *Јевремовац*. Тако је постало то данашње име.

Пред Јевремовцем је чесма, а више те чесме нова основна школа, коју је општина подигла на плацу, који је Вучић био поклатио Београдској болници.

Југовићева велика школа, у Београду, 1808. Кад се с Велике пијаце Вишњићевом улицом пође доле ка Дунаву, остављајући десно Главну полицију а лево Текију, долази се на раскршће Вишњићеве и Јевремове улице, и ту на левој страни има *двокатна кућа старог кроја*, с неколико димњака на крову, од којих на највишем су роде давно свиле своје гнездо. Пред кућом је мала авлија и већа капија са два камена за седење.

У тој кући била је *Југовићева Велика школа*, која је отворена 1. септ. 1808.

После пропасти од 1813 та је кућа опет отишла у турске руке. Доцније је њу купио од Турака неки Ку-

тула¹, а после Кутуле дошла је у руке данашњем газди бакалнику Дади.

Испод те куће, мало северније, била је *Сакачесма*, која је сада измештена на рогаљ улице Јованове и Дубровачке.

Кавана Гушанац. Од велике пијаце онамо ка Граду, на раскршћу Дубровачке улице, на левој страни, на самом рогаљу, празан је плац, ограђен тарабом, и обележен бројем 7. На том плацу била је пређе двокатна кућа: при земљи дућан а горе стан за живљење. То је била кућа *Спаса Миловановића* терзије. Одмах до те куће била је (а стоји и сада) двокатна кућа *Николе Гушанца*, такође терзије. Ова друга кућа данас има на горњем боју 6 прозора, а на доњем је каваница, којој се над вратима чита: *Кавана Гушанац*. О тој каваници, или боље рећи, о њеном некадашњем газди бележим овде што сам чуо од старих Београђана, суседа његових.

Никола је био родом из Ниша, а његов први сусед Спаса из Параћина. Никола се био оженио *Стаменом*, свастиком београдскога проте Димитрија Вујића, а Спаса је имао за жену неку *Румену*. Сусед Спаса и суседа Стамена спријатеље се тако да сусед Никола код жене остане без жене а суседа Румена код човека — без човека!

У невољи својој, Никола се пожали Кнезу Милошу, и овај ту ствар расправи на свој начин: заповеди Ни-

¹ Овај *Кутула* био је из Јањине, неки старешина у области Тепелениној, и одонуда је овамо добегао с доста новаца. Овде је купио био ту кућу и једну хлебарицу. Ту је живео и умро. Пза њега остао је син му *Никола Кутула*, који је ту кућу држао и најпосле продао. Никола је бивао по свету знао је неколико језика и разумевао многе трговачке послове.

коли да узме Спасину жену Румену, а Спаси да задржи Стамену, коју је још раније био присвојио.

Пошто ова два суседа овако размене своје жене, продужили су живети лепо као суседи и жене њиве као суседе. Спаса је са Стаменом родио четири сина. А и Никола је са Руменом имао деце и мушке и женске. Његов син Љуба покалуђерио се је, и, доцније, убио се је у Мру Туману, а кћери две су му живе и сада.

Спаса се доцније умешао у Уставобранитеље; оставио занат, и био је члан суда; а и Никола је оставио занат, и отворио *кавану*, која и данас носи његов надимак. Никола је имао гушу — вољницу, и зато се звао *Гушанац*. Дobar је био човек и лепо живео с људима.

Калемегдан значи градско поље. И он је, до изласка Турака из Града (1867) одиета био чисто поље око града. На том пољу некад су се вежбали турски војници; у једном крају, овамо према Великој цркви, до године 1857, Београђани су држали своја сена; а пошто у јесен те године сена изгореше, више нису ту ни садевана. На оном пропланку према гостионици *Круни*, 29. новембра 1830, били су разапети шатори, те су се ту први пут састали Кнез Милош и београдски везир Хусејин-паша. Онде пак где су данас липе према градској (сада затвореној) „ороспикалији,“ била је 28. јануара 1859 начињена висока трибуна, застрта црвеном чохом. Околу су стајали српски скупштинари, чиновници, и народа много од Срба и Турака. На тој трибуни Кнез Милош је саслушао Султански Берат од године 1275, којим се поново утврђује на Српском престолу.

После бомбардања Београда (3. јуна 1862), и пошто би углављено примирје између Срба и Турака, конзули гарантних сила, за сигурност тога примирја, енглески и руски разапеше на *Калемегдану* своје шаторе и развише

своје заставе, па су ту боравили, а француски је конзул отишао у град, и на градском бедему разапео шатор, и онде је боравио, докле су турски топови с града зијали на варош, а одовуд од вароши су, дуж *Калемегдана*, биле барикаде и српска војска.

На Калемегдану, на нарочитој трибуни, пред војском турском и српском, пред Кнезом Михаилом, митрополитом, министрима и саветницима, пред Риза-пашом последњим београдским мухаџизом, и пред многобројним светом, 6. априла 1867, око 10 сата пре подне, прочитан је Султански Ферман од 5 дана Зилхиде 1283 године — 29. марта 1867, којим се градови у Србији уступају Кнезу Михаилу. Тада је на градским бедемима српска стража заменила стражу турску, и Кнез Михаило свечано је ујачао у град београдски као у српску тврђаву. Народној радности, тога дана, није било мере!

Пошто је одмах за тим турски гарнизон отишао са свим из Београда, и пошто су Срби добили Град у своје руке, *Калемегдан* се је почео уређивати и засађивати. Данас је то најлепши парк у Београду, коме лепоту увећава и сам природни положај.

Калемегдан мали зове се источни део тога градскога поља, које још није уређено ни засађено.

Кајабурма. *Кајабурма* или *Карабурма* зове се онај нос или врх од брда врачарскога што се спушта у Дугнав испод Београда а више села Вишњице.

Ту се обично погубљавају они које судови осуде на стрељање.

Више *Кајабурме* је *Кланџа*, а испод Кајабурме *Фабрика за платно*: све нове зграде и нове радње.

Касина. Трећа кућа од левога рогља Скопљанске улице, где ова избија на Теразије, гостионица је *Касина*. То је име дошло овако: пре године 1858 та је кућа при-

падала Браћи Лукићима из Велка села. Ово године 1858 у тој се кући уреди нека *Касина* за одабране чланове; али се друштво те Касине наскоро растури, и касински намештај купи за свој стан официр Марко Катањић. Од тога времена кућа је та измењала више газда, а све се звала *Касина*. Последњи њен газда био је *Васа Мијатовић*, који ју је оставио *Дому сиротне деце*. Давас та кућа има име *Хотел Касина*, а историја јој ово што је испричано.

Кланица. Доле испод Краљевих штала, одовуд Кајабурме, подигнута је, пре неколико година, модерна *Кланица*, где се коље стока и месо се извози за границу.

По тој *Кланици* већ се и она околина почела звати *Кланица*.

Ковач на кући. Она кућа у Поп-Лукиној улици бр. 14, у којој је данас *Државна штампарија*, припадала је најпре ковачу *Штајнлехнеру*, који је њу и начинио. На крову те куће *Штајнлехнер* је био наместио *ковача*, у природној величини, с кожном кецељом о врату, с чекињем у руци, и с наковњем пред њим. То су деца радо гледала, и чудила се *ковачу на кући!* Доцније је *Штајнлехнер* ту кућу продао држави, а ова, оправљајући и проширујући горњи бој, скине с куће *ковача*, и сада га нема на крову. У овој кући седео је *Јован Хаџић* (Милош Светић) кад је боравио у Београду ради писања извесних закона. Ту се, код њега, састајала ондашња београдска интелигенција, а и опозиција ондашњему стању ствари у Србији.

Ковачи на Теразије! Кнез Милош је све коваче иселио из београдске вароши (у шанцу) на празно поље од Стамболканије горе ка чесми теразиској. Хтео је да

те мајсторе извуче из турских кућа и дућана, и да им да чисто поље за куће и за њихове радње, а говорно је да их креће зато што се боји да они својим вигњевима не запале варош и Турке оштете. Многи су били и затварани и бијени зато што нису пристали само да заграде дарован им бесплатно плац на Теразијама, а данаске?!

Код Стефановића каване. Тако се зове онај заселак Београда, ако се може тако рећи за део вароши, који се настанио у дно Врачара, с обе стране крагујевачкога друма, онде где се бањички поток стаче у мокролушки поток. Некад је београдски трговац, *Никола Стефановић*, био купио велику ливаду дуж мокролушког потока, и на тој својој земљи, а до крагујевачкога друма, начинио кавану. Доцније је то имаће, кавану и ливаду, од Николе купила држава, али је остало име *Стефановићева кавана*. Навише од каване почеле су се насељавати разне дућанице и мајстори с једне и с друге стране пута тако да тамо сада може бити 20—30 кућа. И то се зове код *Стефановићеве каване*, другога ту имена нема. Одатле се у десно одваја насут пут за бањички логор. И тај насуту пут заслуга је пок. Краља Милана.

Лаудонов шанац. То је онај велики шанац који је од Дунава у наоколо преко Врачара до у Саву, ископао *Принц Јевђеније* против Великог везира, који је долазио у помоћ опсађену Београду. Доцније је тај шанац обнављао ђенерал Лаудон, кад је он опсађивао Београд.

По овом доцнијем обновљачу, шанац се сад зове *Лаудонов* а Принца Јевђенија мало ко и зна.

Шанац је овај на много места уравњен са земљом, а местимце је остао готово цео.

Лиман на Сави. Доле на Сави, где је данас нова кућа пок. Јове Ђрмановића, па још на запад ка води,

бно је *Лиман од Саве*, у који су обично долазиле босанске лађе. Око тога Лимана живели су Турци, који су држали магазе и каванице, у које су падали Турци Бошњаци који су се лађама спуштали у Београд. Српска власт имала је ту једнога служитеља, који је од тих лађара Бошњака тражио путне исправе, да их преда српској полицији, али су Турци волели своје тескере предати наши, који је такође ту имао свога човека. Једном српски пандур, неки Ђорђе Нишлија, затражи од једне лађе, која је већ била пристала, и пружио скеле за излажење, да му се даду путне тескере; Турци не хтену дати тескера, а Ђорђе дигне скеле и отрући лађу низ воду! Тек онда Турци даду тескере. Али управитељ вароши Београда тога Ђорђа тргне к себи, да у ревности својој што не прекорачи. Овај је, после, 2. јуна 1862, на Чукурчесми рађен самртно, умрљо у болници.

Еле, 24. јула 1860, на том Лиману посвађају се Срби и Турци, и међу њима легне крв. Чак се морао из касарне довести официр Бучовић са стрелцима, да сукоб не би узео веће размере. Тада су Турци дигнути одатле, а Лиман се мало по мало са свим засуо. О њему су онда све гарантне силе добијале ноте, а данас му се у Београду и име хоће да заборави!

Мала пијаца. Доле на Сави, пред кућом Љубе Брсмановића, има омадеи простор, у који се стачу ове улице: Краљевића Марка, Јаворска, Савска, Травничка и Херцеговачка. Тај се простор зове *Мала пијаца*, и некад је ту и била одиста мала пијаца. На среди те пијаце има крст од црвенога мрамора, ограђен гвозденом оградом. Крст тај о свом трошку поставио је београдски трговац *Ђира Христић*. Данас ту нема никакве пијаце, него се само зове тако....

Манојлова башта. Онде где је данас пијаца *Зелени венац*, била је некад *Манојлова башта*, прво место за шетњу ван вароши. У тој башти се први пут почело точити пиво (1834 и 1835), које је преношено из Земуна. У ту башту, ради теферича, некад су се из Конака код Велике цркве извозиле у канатама на волујским колима јетрве Кнегиња Љубица и госпођа Томанија. — Ту се педесетих година отпочело зидати позориште, изидано је било до цокла, па се после одустало једно с подводног места, а друго с недостатка новаца. Сад је ту пијаца *Зелени венац*.

Место је то некад припадало Кнезу Макси Ранковићу из Остружнице.

Мокри луг. Тако се зове поток који, протичући између *Докторове куле* и *Вајфертове шваре*, испод монопола стаче се у Саву. Тако се зове и долина тога потока онде где је пресеца крагујевачки друм. Изнад врела овога мокролушког потока има два села која се зову: *Мали мокри луг* и *Велики мокри луг*. Сељаци у ова два села досељени су из *Сврљига* још за Карађорђева ратовања и ту настањени. Њихове жене већином још носе одело сврљижанскога кроја и боја.

Недељкова башта. Доле испод Видинцапије имао је велку башту с лепим воћем неки баштован Недељко, који је у тој башти држао и механицу с једом и пићем¹. Ту су београђани, нарочито они из источне поле вароши, излазили на тефериче и весеља. Ту су приређиване и гозбе за више звацца. У *Српским Новинама* од 1843, под 9. мајем записано је да је у Недељковој башти Механички еснаф држао свој пир, а Вучић је, с другом господом, био отишао у Вишњицу цркви на славу. Ме-

¹ Недељко је умео наместити угануту руку или ногу, и сваку другу пребијену кост.

ханџије изашљу депутацију пред Вучића и умоле га да, у повратку, дође у Недељкову башту њима на весеље. Он им учини по вољи, и буде свечано дочекан.

Ороспикапија. С Калемегдана се улазило у Град на две капије: на ону која гледа ка југо-истоку, на коју се улази и данас; и на ону што је спроћу оних липа у парку, и што гледа ка Великој цркви. Срби су ову капију звали *Карађорђева капија*. Кажу да је Карађорђе на ту капију улазио у Град. А Турци су је затворили, и звали су је *Ороспикапија*, ваљада зато што су на њу улазили у Град Срби, непријатељи њихови.

Ороспићуприја. Иза Кајабурме на миријевском потоку има каменита ћуприја, која се зове *Ороспићуприја*. Ту има и мала воденица коју је био купио Милосав Здравковић саветник. Милутин Хера му се смејао и говорио:

— Чујте људи! Милосав има воденицу код Ороспићуприје, па доноси из Ресаве брашно те храни воденичара!!

— Ђути, Бога ти, Милутине, одговара се Ресавац: — ја не могу да будем без воденице, па макар ми не доносила ништа. Кад чујем оно чекетало да ми чегрће, мислим да сам у Ресаве!...

Пропланак. У парку на Калемегдану, према гостионици *Круни*, има повећи *пропланак*, засејан детелином, а у једном његовом крају засађен је омањи јељак. Ту су, на крају новембра 1830, били намештени шатори, те су се, 29. нов. 1830, београдски везир Хусеин-паша и Кнез Милош први пут видели, и договорили о свечаности која се имала извршити сутра дан (30. новембра 1830).

Рупа врачарска. Чешће се помињала и писала *Врачарска рупа*, као каштига из доба Вучићеве власти. Постање је тој рупи овако:

Године 1842 Вучић је с војском пао на Врачар онде где је сада врачарска среска канцеларија и где су све оне околне куће — којих онда није било, само је Исидор Стојановић био начинио кућу од набоја, и до те куће налазила се готова рупа из које је вађена земља за набој. У ту рупу затварани су противници Вучићеве буне, јер другог затвора онде на оном пољу није било. Први је стављен у ту рупу неки *Тркић* из Шапца. Зато се некад рече и *Тркићева рупа*.

Савакапија. *Савакапија* била је онде где се данас низа степенице од семинарије слази на Саву. Ту је била повећа касарна за низаме, подигнута на тврдим темељима, на којима су некад били и топови наперени уза Саву.

Ова се капија некад звала и *Вањалучка капија*.

И с ове капије низами су отерани 1862.

А године 1806, 29 новембра, Срби су на овој капији најпре продрли у опсађену догле београдску варош.

Савамала (село). Ово село било је насељено дуж *Циганске баре* (Венеције) од данашње Антулине куће па горе чак до данашњих монопола. Селу Савамали био је запис, зборно место, онде где је сада тобџинска пијаца, пред Бајлоновом каваном. Ту је о Маркову дне играло коло. На ту светковину долазио је и Кнез Милош и Савамалке су му давале ките цвећа.

Доциније Кнез Милош је наредио те су Савамалци дигнути одатле и пресељени у Пализуду. Многи су се на то љутили а дато им је боље место.

Седам кућа. Зове се крај Београда баш до Лаудонова шанца на цариградском друму. Ту су најпре биле подигнуте куће у пољу њих седам на број, а сад се принављају и друге, а место се то зове *седам кућа*.

Сењак. Трамвај, идући из Београда ка Топчидеру, када мине монопол и Јакшићево имање, уставља се *код Сењака*, те онде излазе они који иду у винограде на Дедини. Ту је велики општински плац међу два пута. На том плацу до пре неколико година држали су Београђани своја сена, пошто им она на Калемегдану на крају септембра 1857 изгореше. Сад ту нема сена, али је име *Сењак* остало оном плацу и околини.

Београђанска сена пак данас су онде где је *сењак војнички*, а то је, на пољани између Луднице, Споменика, између потока Мокрог луга и Лаудонова шанца.

Славија. Велика гостионица на дно Енглезовца. Од те гостионице *Славије* и она се сва околина зове *Славији*, што означава део вароши. И коњски трамвај вози између *Калемегдана* и *Славије*.

Смутековац. Тако се раније звала (а неки је и данас тако зову) пивара Ђуре Вајферта, на левој страни мокролушког потока.

Смутек се звао онај Чех који је први на том месту подигао зграду и отпочео радњу. Као да му посао није напредовао, те га је напустио и негуд отишао.

Додније то је место и зграде откупио и развио Ђура Вајферт, данашњи сопственик.

Одмах више Смутековца зграда је *Београдскога стрелишта*.

Споменик. Излазећи из Београда друмом крагујевачким, кад се пређе Лаудонов шанцац и обори се ка потоку Мокром лугу, на лево се види мали парк с неколиким гробовима и у среди *Саоменик*. Тај споменик први пут је подигао 1848 Кнез Александар јунацима који су пали при освајању Београда 29 нов. 1806, а после је

тај споменик обновио Краљ Александар I. И куће око тога парка зову се „код Споменика“. Други *споменик* је подигнут Кнезу Михаилу на месту где је била Стамболкапија.

Стамболкапија. Онде, где је данас празна чистина, између позоришта, апотеке, и споменика Кнез-Миханлова, била је некад тврда и Србима страшна *Стамболкапија*. Сва ондашња београдска варош била је опасана од Саве до у Дунав дубоким ровом и високим шанцем, у који су били усађени дебели палисади (растова дебла, горе заштиљена). Кроз ту тако тврду ограду у београдску се варош могло ући, и из ње изићи, на *Савакапију* (на Сави), на *Видинкапију*, (у дунавском крају), на *Варошкапију* (од Велике цркве на југ), и на ову *Стамболкапију*. Од свих тих капија ова *Стамболска* била је и највећа и најтврђа, а у грађевинском погледу и најлепша. Озидана је била као какав градић са тврдим сводовима поврх којих је био дебео слој земље, са пространим доле унутра ходницима, и многим казаматима за обитавање војника, који су ту држали стражу. Израда је била од тесаног камена и од цигље.

Кроз њу се пролазило на три пролаза: у среди велики *за кола*, а са стране по један мањи *за пешаке*. Врата су сва била од дебелих растових греда, па је по њима прикована јака гвоздена оплата, на којој су се видели удупљене рупе од куршума при нападима.

Стамболкапију видали су Аустријанци за оно време докле су држали Србију.

Ову капију од пољане, која се пружала горе ка Теразији и ка Палилули, растављао је дубок ров, који је често био пун воде. Зимом се та вода некад и ледила, а лети се покривала зеленим жабокреком, и свакад је била пољава, јер се у њу свашта бацало.

Преко тога рова, изнад те воде, од уста Стамболкапије онамо ка Теразији, пружао се *дрвени мост*, 30 — 40 метара дугачак, управо донде где су данас врата од Коларчеве пивнице.

Пред устима тога моста одовуд, од теразиске стране, где је сада авлија Мецовалине куће, био је велики брег нанесене земље, који је собом заштићавао мост и врата Стамболкапији од пападача.

Пут који је из Београда на Стамболкапију излазио преко моста, делио се одмах на два крака: један је ударао десно од тога брега ка Теразији, а други лево — ка Палилули и Ташмајдану.

Ту нигде није било ни куће ни дућана него је лети расла голема травуљина, највише кукута, а зими је та травуљина била сува, али се већином држала усправо. Из те велике травуљине у свако доба могли су јурнути или пси или зли људи на путника сама и без оружја!

Коље, на које су Турци набијали Србе, ударано је ван Стамболкапије и ван дрвенога моста, поред пута који води на Теразију. Мученици су окретани лицем у поље, овамо ка Србији, да заплаше друге, који би поумили поћи њиховим трагом, то јест, који би поумили да устају против турске силе у земљи Српској!...

Та тврда, та страшна Стамболкапија срушена је из темеља по заповести Кнеза Михаила у пролеће 1866. Рушење је почето у половини априла а довршено 19 маја 1866. Најпре су рушеша оба крила са стране, па после средина и тврди сводови и стубови унутрашњи. У рушевини је нађено више ђулади разне величине и један бакарни ибрик пун мутне воде, која није ни на што ударала.

ајт
Ташмајдан. Значи *Каменолом*, место где се вади камен за зидање; али се тако зове и спољни облик тога брега из кога се камен вади. На *Ташмајдан* је 1828

пресељено београдско гробље од Варошкапије; на *Ташмајдану* је 1835 начињена палилулска црква у славу св. Марку. Црква је брегу *Ташмајдану* са запада, а камени је мајдан с истока, теме пак брегу *Ташмајдану* и сад је засејано гробовима.

На сву прилику овај брег *Ташмајдан* је она *Чушина хумка* где је спаљено тело Светога Саве!

Текија. Она зграда на Великој пијаци, на роњу Вишњићеве улице, баш спорођу Велке полиције, зове се *текија*, јер су у њој, за турске власти, дервиши држали своје богомоље и састанке. За српскога доба та је зграда припадала Србима, и у њој је испустио своју душу први српски министар просвете *Доситеј Обрадовић 1811.*

Теразије. Уводећи воду у варош Београд, Турци су дуж онога ћериза (зиданог водовода) који узима воду из мокролушких извора, на извесним даљинама, зидали куле, на које су водоводним цевима узводили воду, да би ова добила виши скок за свој даљи ток. Такве куле биле су: једна онде где је данас *Теразијска чесма*; друга готово онде где је сада кавана *Руски цар*; а трећа је била онде где је сада кавана *Грчка краљица.*

Од те три куле највећа је била она на *Теразијама.* Та је кула, поред своје веће висине, стајала на пространој чистини, далеко од околних кућа, а била је и виша од свих околних зграда. Све те куле Турци су звали: *Теразије за воду.* Од тога се цео онај крај нове београдске вароши нарочито од Двора до близу Стамболкапије, и данас зове *Теразије.* А *Теразијски кварт,* за управу вароши, обухвата једну шестину Београда.

Топчидер. Река топчидерска пзвире у атару села Рипња а увире у Саву у дно аде Циганлије. Данас се

нарочито зове *Топчидер* оно државно добро, које се пружа с једне и с друге стране те реке од *Цареве куарије* горе до близу села *Кнежевца*. На том простору било је пре село *Рвати*, па је расељено, и земља му узета у састав државнога добра, које се све данас зове *Топчидер*.

У Топчидеру је стари *дворац Кнеза Милоша* (1831), у ком је он и умро (14 септ. 1860); *црква* (1834), *чесма*, *салон*, *стаклена башта*, *велики парк*, и онај *парк* где је 1865 слављена 50-годишњица Србије; *касарна*, *кошугњак*, где 1868 погибе Кнез Михаило; *расадници* за пољску привреду и још друго што шта. Топчидер се овде помиње тек да се сачува одзаборава оно што заборав прети да покрије, али *Топчидер*, и по оном што у њему има данас, и што се је имало пре, или што се онде догађало, заслужује да буде предмет нарочитог говора и описа.

Тоскина чесма. У улици поп-Лукиној, која иде од Варошкапије поред Државне штампарије у Сава-малу, има једна чесма с горње стране улице. Ту је чесму градио неки београђанин *Тоска*, коме је кућа била тој чесми преко пута. Сада нема у животу *Тоске*, кућа је његова добила другога газду, чесма је отишла ка имању новог сајбије, а точак за воду измештен је мало више, тек се увек зове „*Тоскина чесма*“ и она, и онај крај око ње.

Три кључа. Она улица која води од Велике пиваре онамо ка монополима, и која иде напореда с улицом Милош Велики, зове се *три кључа*. Најпре је ту била једна фирма где су измолвана била *три кључа* и *озго круна*, па се после то изгубило, а име улици остало до данас.

Тркалиште. Оно поље од старог гробља на Ташмајдану па навише уз цариградски друм, где је сада пи-

јаца, зове се *Тркалшите* зато што је ту Кнез Михаило држао коњичке трке. Од тога се и околне куће зову: *куће на Тркалшиту*.

Фићирбајир. Турци, док су живели у Београду, Калемегдан је био прави *Калемегдан*, то јест, *чисто градско поље*: овога данашњег парка није било! Онда су Турци ону ивицу Калемегдана која је окренута к Сави, и којом се сада пружа шIROKA стаза од Града право ка семинарији и к Великој цркви, звали *фићир-бајир*, а то веле значи: *брег за размишљање*.

Фишеклија. У ову улицу која се данас зове *улица Краља Александра*, и која иде од некадашње *Баталцамије* до *Тркалшита*, били су исељени трговци *барута* и *фишека*, и дућани су им били на оној страни дуж старог гробља. Тада се улица звала *Фишекцијска улица* или краће: *фишеклија*. Сад је нестало фишега, па и трговаца *фишекција*, а улица се прозвала *Александрова*, тек је неки и сада зову *фишеклија*. — Место фишека сад се тамо продају старудје: старе хаљине, старо посуђе, и свакојака стареж.

Хумка од године 1830. Оно место с кога је 30 новембра 1830 с великом свечаношћу објављен султански хатишериф о унутрашњој независности Кнежевине Србије, наводи се у порти палилудске цркве 60—70 хвата на север, баш до гроба пок. Милоја Лешјанина. И данас се познаје прилично висока земљана подина, на којој је била трибуна за читање хатишерифа и берата. На средите подине сад је точак воде која бије из општега водовода!! Около су гробнице одличнијих Београђана и дрвеће засађено ради хлада.

Царева Ћуприја. Претпоследња трамвајска станица од Београда ка Топчидеру зове се *Царева Ћуприја*, јер је баш спроћу оне зидане Ћуприје на топчидерској реци. Некад је том Ћупријом прелазио главни друм, који је озго низ Посавље слазио к Београду, али од Остружнице није ударао Макишем крај Саве него је хватао осушнице брегове на Железник и Жарково, па прешавши том Царевом Ћупријом реку Топчидер пресецао је брдо *Дедину* и у равницу савску слазио код *Сењака*.

Који је цар градио ову Ћуприју и када данас се не зна.

Црква Светог Марна (палидулска) начињена је 1835 на *Ташмајдану*. У тој цркви сарањени су:

1. *Кнез Милан М. Обреновић II*. (р. 7. окт. 1819 а † 26. јуна 1839);

2. *Кнежевић Сергије*, син Кнеза Милана Обреновића IV (р. 2. а † 7. септембра 1878);

3. *Гаврило Поповић*, шабачки владика (р. 11. окт. 1811 а † 7. феб. 1871);

4. *Мојсије*, владика неготински (рођ. у Стргарима а † у Београду 4. октоб. 1896);

5. *Теодосије Мраовић*, београдски митрополит (рођ. 30. јануара 1816, а † 27. фебруара 1892).

Црква Св. Николе. Ову цркву начинила је о свом трошку госпођа Драга, бивша супруга пок. Станојла Петровића, државнога саветника, и поклонила је београдској општини. Та богомоља довршена је и освећена на летњег Светога Николу 1893 године. Свети Никола је био крсно име пок. Станојла. Црква је у средини Новог гробља.

Читаоница београдска. Повише порте и олтара Велике београдске цркве, општина је, четрдесетих година, подигла нову пространу кућу за своје основне школе.

Некако у то доба у Београд се стекоше неколики пријатељи загребачкога *Илирства*. Ти људи обично су се састајали у „Зданију код Јелена,“ и место својега састајања звали су *Илирска касина*. Као носиоци тога *Илирства* сећам се да су онда помињани: *Гај*, који је тек као гост долазио у Београд, и неки *Голуб*, професор. Других се имена не сећам.

Али се против тога *Илирства* дигла особито пред крај 1845 жива опозиција међу Београђанима. Најжешћи и најревнији противник Илирства био је неки *Јелесије Вукајловић*, онда српски чиновник, а доцније 1848 прешао је у Карловце на ону Народну скупштину. Оданде пак отишао је у ред бораца против Маџара, и у том је рату погинуо!

Вукајловић и његови помагачи покренули су у Београду све који су имали власти, гласа, и новаца, те се тако саставило друштво за *Читаоницу*; и то се друштво сместило у предње три велике собе у оној згради основних школа, баш према Старом Здању.

То друштво избере себи за председника мајора *Мишу Анастасијевића*, за потпредседника *Радована Дамјановића*, помоћника министра унутраш. послова, а за деловођу *Павла Арс. Поповића*.

Читаоничко друштво састави правила за свој унутрашњи рад, и преко месне полиције 2. јануара 1846 поднесе их министру унутрашњих послова на одобрење. Споразумевши се с министром просвете, и добивши и његов пристапак, министар унутрашњих послова одобри поднесена му правила под 9. јануара 1846. №. 5, и о том известити друштво преко полиције.

По тим правилима, која су онда имала свега 17 тачака, члан читаонице могао је бити сваки Србин свештеног, војног, и грађанског реда, који пристане да сваког месеца плаћа по цванцик (80 дин. пара). Бази Ве-

лике школе и Богословије имали су бесплатан приступ у читаоницу.

Кад се за читаоницу уписало већ 150 чланова, кад се за њу добио тако удобан стан на онако лепу месту, кад се набавило колико је требало намештаја, онда се на покладе у недељу 24. фебруара 1846 сазове свечани скуп за отварање те нове установе. Дође митрополит Петар и многи високи чиновници и одлични београђани. Архимандрит Гаврило с једним протођаконом освети водицу и покropи цео стан и присутне. Подпредседник читаонице Раја Дамјановић беседом отвори скуп, и позове професора права у ондашњем лицеуму *Максима Симоновића* да држи свечани говор.

Симоновић је био учен човек, патриота, и одлични говорник. Овом приликом он је речито доказивао потребу да се Срби слажу у својим општим радовима не гледајући одакле је који родом, и да увек љубе оно што је њихово народно српско.

И ова сама беседа као да одаје оно што је покренуло Београђане да оснују *Читаоницу* на супрот *Касине*, у којој се проповедало *Илирство*, које је било нешто туђе, нешто мртво.

Овај професор Симоновић још је у једној свечаној прилици у Читаоници узео реч, и позвао је све присутне да онако свечано изиђу на Врачар, на место где је спављен Свети Сава, и ту да Светитељу одаду дуг синовље захвалности. И одиста су сви изишли на Врачар. Симоновић је и онамо говорио тако одушевљено да су многима удариле сузе. Одудевљен том лепом беседом, Јован Филиповић, чиновник, а карловчанин родом, исплете венац, те говорника Симоновића увенча венцем захвалности, и у име скупа изјави му најлепша осећања.

Овај случај прича г. Никола Христић, један од првих чланова Читаонице, али се, на жалост, не може

да сети где је местимице извршена та захвалност према Светитељу Сави, Српском просветитељу.

Пред крај године 1846, управа је Читаонице (2. новембра 1846 ПМ 1357) добила одобрење: да може издати свој лист, који се звао: *Новине Читалница Београдског*. Прве године овим је новинама био уредник *Павле Арс. Поповић*, а друге године одменом га је *Петар Радовановић*, који је доцније био директор основних школа.

Као што је већ казано, по правилима, сваки члан Читаонице дужан је био плаћати по један цванцик (80 дин. пара) месечнога улога, али су неки давали добровољно по један дукат на годину (што је износило 15 цванцика), неки су давали по 2 а неки и по 3 дуката, Мајор Миша Анастасјевић од постања Читаонице па до смрти своје (воја га снађе између 26 и 27 јануара 1885) давао је сваке године по 300 цванцика. Зато је њега друштво Читаоничко сваке године бирао за председника па боравио он у Београду или на страни. Кад није био у Београду замењивао га је подпредседник. И српски владоци, од постања Читаонице до 1902, давали су том заводу по 300 динара на годину.

У Читаоници су се, кроз дуго време њенога живота, држали многи важни скупови, веће школске свечаности, важнији научни зборови, и други састанци. Сећам се скупа лицејске Српске младежи, и онога, из кога је настао Послено-трговачки одбор у Београду.

Од свога постања 1846 Читаоница је живела и радила кад више кад мање до 1902, када је спала на 38 чланова. Те године Читаоница је имала капитала од чланских улога 5.602 динара, а готова новца имала је 4.206 динара; осем тога она има лепу библиотеку, збирку старина, доста слика и већ овешталог намештаја а и архива њена није без вредности.

Године 1902 управа читаонице уступила је две собе *Рускому клубу*, а себи је задржала само једну собу за врло мали број својих похођача.

Чубура. На југо-исток од Свето-Савске црквице и Енглезовца, а источно од онога *Споменика борцима од 1806*, у долини, на имању пок. Стевана Миљковића саветника, била је *стублина* из које је текла лепа изворска вода. Испод те стублине била је бара, где су ловци ловили патке. Та стублина звала се *Чубура*. Сад је место стублине усађено буре, па се опет извор зове *Чубура*. Од те *Чубуре* цео онај крај кућа, дућана, и механа зове се *Чубура*.

Чукарица. Из Београда идући друмом уза Саву, пошто се пређе топчидерска река, и још мало се пође равницом уза Саву, удара се у брег, који се као гребен спустио баш у Саву. Тај брег је просечен ради ширега кољскога друма. Пре једно 55—60 година у дно тога брега била је механа села Жаркова, јер то место и јесте на жарковачком хатару. Ту механу држао је дуже времена неки *Стојко Чукар* из Београда. По његову имену, или боље по његову надимку, то се звала *Чукарева механа*, а сад се зове *Чукарица*. На *Чукарици* данас (1901) има: *Радионица Бродарског друштва*, *Фабрика кожа Ђурића*, *Клидиса* и *Барловца*, и *Парни млин Антона Блажека*. Има једна механа, 4 дућана, 2 фуруне, и 1 касалница. Има кућа 24 са 345 душа становника. То је све на атару села Жаркова. А северно од те Чукарице, баш уз њу, али на атару општине београдске, диже се *Шећерна фабрика*. По живљењу то је све једно место, а управне власти су му две, жарковачка и београдска.

Чукурчесма. Испод плаца данашњег *Црвенога крста*, до године 1862, била је у сокаку једна чесма, ду-

боко у земљи, да се к њој морало слазити низ неколико камених степена. То се звала *Чукурчесма*. То је реч турска, и значи: *точак у руци*. Та чесма ради и данас, само је, по регулацији вароши, њен точак изведен мало на страну, на друго место.

На тој *Чукурчесми*, 3. јуна 1862, око воде сукобили су се турски низами и српски шегрти. Одатле се изродило чак *Бомбардање Београда*. У том судару међу првима пали су *Сима Нешић*, терџоман, и *Ђорђе Н. Нишлија*, јувачки момак пољцијски.

27. III. 1967

